

Лекція 9.

Сучасний стан і основні тенденції розвитку агробізнесу України

Зміст

1. Місце сільського господарства в економіці України	1
2. Земельні ресурси і рівень їх використання в сільському господарстві.	4
Сільське господарство та ринок сільськогосподарських земель України: вплив війни.....	5
3. Структура сільськогосподарських підприємств	6
4. Трудові ресурси сільського господарства	7
5. Розвиток сільських територій	8
6. Екологізація ситуації у зонах інтенсивного сільського господарства ...	9

1. Місце сільського господарства в економіці України

Сільське господарство відіграє ключову роль у економіці України, є однією з основних складових валового внутрішнього продукту країни та основним джерелом експортних доходів.

У 2021 році близько 14% населення країни було зайнято в сільськогосподарському виробництві, що становило 10,9% ВВП країни та 41% експорту. До війни темпи зростання сільського господарства в Україні були одними з найвищих серед інших секторів (із щорічним зростанням 5-6%).

Вирощування зернових, олійних культур та іншої аграрної продукції забезпечують значну частку експортного потенціалу, роблячи Україну одним з провідних світових експортерів, наприклад, пшениці та соняшнику.

До повномасштабної війни за обсягами експорту Україна входила до п'ятірки найбільших експортерів зернових у світі, експортували $\frac{3}{4}$ від того, що виробляли, внутрішнє споживання зернових становило лише 20–25 %.

Україна постачала 10 % світового експорту пшениці, понад 14 % кукурудзи і понад 47 % соняшникової олії (перше місце у світі), ріпак і ячмінь (третє та четверте місця відповідно) та іншу продукцію, забезпечуючи обсяги торгівлі в еквіваленті 6% калорій світового споживання. Торгівля сільськогосподарською продукцією та продовольчими товарами приносила Україні щорічно близько 22 млрд. дол. США та становила 41% усього експорту

Наразі завдяки допомозі партнерів Україна залишається ключовим постачальником на світових ринках зерна та соняшникової олії, з часткою понад 10 % міжнародної торгівлі. У 2023 році експортовано 16,1 млн. тонн пшениці до 65 країн, 26,2 млн. тонн кукурудзи до 80 країн і 5,7 млн. тонн соняшникової олії до 130 країн світу.

На розвиток агропромислового комплексу значно впливають державні та міжнародні інвестиційні програми. В останні роки з'явилась тенденція збільшення інвестицій у технологічне оновлення обладнання та впровадження інноваційних агротехнологій, що дозволяє підвищити ефективність виробництва і відповідність до міжнародних стандартів.

За даними Національного банку України обсяг освоєння капітальних інвестицій підприємствами сільського лісового та рибного господарства в 2022 році склав 51617 млн. грн, або 12,6 % від загального обсягу освоєних в Україні.

У 2023 р. державна аграрна політика спрямована на посилення стійкості аграрного сектора і подолання наслідків воєнних дій, підтримку експорту вітчизняної агропродукції, адаптацію нормативно-правового поля в аграрній сфері відповідно до норм і правил ЄС. Зокрема:

1. Подовжено дію державної програми «Доступні кредити 5–7–9 відсотків» З початку 2023 р. за цією програмою профінансовано 9 тис. агропідприємств на суму 34,8 млрд. грн. Загалом від початку дії програми нею скористалися 11,6 тис. українських агропідприємств, які одержали 60,1 млрд.грн банківських кредитів на розвиток господарств.

2. У рамках урядової грантової програми підтримки малого та середнього бізнесу, яка діє з 1 липня 2022 р., розширено перелік культур, на які надаються гранти для розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства, також змінено умови отримання грантів. До ліщини, волоського горіху, лохини та чорниці додаються шипшина й мигдаль. Змінено умови отримання грантів: внесено зміни щодо кількості працівників для отримання гранту на розвиток теплиць, зокрема норму про створення «не менше 14 робочих місць на один гектар» змінено на «не менше 4 постійних та 10 сезонних», період працевлаштування сезонних робітників повинен складати не менше 8 місяців протягом року; додано норму, яка передбачає обов'язкову виплату мінімальної заробітної плати; з метою ефективного використання бюджетних коштів скорочено список областей для вирощування мигдалю (Одеську область визначено оптимальною за природно-кліматичними умовами) . Загалом станом на жовтень 2023 р. 120 господарств отримали державну допомогу на суму 492,2 млн. грн на розвиток садів і теплиць. Зокрема, на розвиток садів виплачено 393,5 млн. грн 101 господарству, теплиць – 98,7 млн. грн 19 господарствам. З початку дії програми перераховано 541,3 млн. грн 129 суб'єктам господарювання. Майже 428,5 млн. грн отримали 108 господарств на розвиток садівництва, ягідництва та виноградарства та 112,7 млн. грн – 21 підприємство на теплиці.

3. Урегульовано надання одноразової грошової допомоги постраждалому населенню за втрачений урожай внаслідок підриву російськими окупантами греблі Каховської гідроелектростанції. Допомога надаватиметься фізичним особам з Миколаївської та Херсонської областей, які мають у власності земельну ділянку для ведення особистого селянського господарства та/або для будівництва і обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд, та/або земельну ділянку для індивідуального садівництва. Розмір допомоги становить 3318 грн за одну сотку земельної ділянки, на якій втрачено врожай овочів. При цьому допомога надається на площу не більше 20 соток у Миколаївській області та не більше 30 соток у Херсонській області.

4. Відновлено передбачені державою додаткові стимули для створення та розвитку СФГ (сімейного фермерського господарства) без створення юридичної особи, які були призупинені. Так, у 2023 р. передбачено можливість компенсації єдиного соціального внеску сімейним фермерським господарствам у розмірі 1,9 млн. грн.

5. Впроваджується державна підтримка аграріїв та організацій водокористувачів, які використовують меліоровані землі. Державна підтримка спрямована на підвищення ефективності ведення сільського господарства в умовах зміни клімату, стимулювання збільшення експлуатації меліорованих земель,

відновлення роботи непрацюючих насосних станцій та відповідне нарощення виробництва сільськогосподарської продукції. Бюджетні дотації надаватимуться товаровиробникам для реконструкції наявних та/або будівництва нових меліоративних систем із використанням зрошення дощуванням або краплинного зрошення, а також організаціям водокористувачів для відновлення насосних станцій. Кошти надаватимуться товаровиробникам на безповоротній основі в розмірі до 25 % вартості витрат (без урахування податку на додану вартість), здійснених відповідно до проєктної документації, але не більш як:

- 13250 грн на 1 га оброблюваних угідь для зрошення дощуванням без урахування вартості поливної техніки й обладнання для поливу;
- 25300 грн на 1 га оброблюваних угідь для зрошення дощуванням з урахуванням вартості поливної техніки та насосного обладнання;
- 24500 грн на 1 га оброблюваних угідь для краплинного зрошення з урахуванням вартості обладнання для краплинного зрошення та насосного обладнання вітчизняного виробництва.

Організаціям водокористувачів бюджетна дотація надаватиметься для відновлення, реконструкції, модернізації, капітального ремонту насосних станцій, які введені в експлуатацію після відповідних робіт (зокрема, заміна та ремонт насосно-силового обладнання, здійснення заходів з енергоефективності). Дотація надаватиметься на безповоротній основі в розмірі до 50 % вартості витрат (без урахування податку на додану вартість), здійснених відповідно до проєктної документації.

У рамках міжнародної допомоги і співпраці реалізується низка проєктів, які підтримують агровиробників та громади під час війни.

Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО) у 2023 р. забезпечила агровиробників насінням та добривами для посівної площі близько 370 тис. га. Завдяки такій допомозі українські аграрії виростили понад 110 тис. тонн насіння соняшника та збільшили врожайність зернових, зібравши додатково 220 тис. тонн.

У рамках зазначеної програми для весняної посівної 2024 р. 7 тис. українських агровиробників безоплатно отримали мінеральні добрива загальним обсягом 14 тис. тонн. Отримати допомогу можуть аграрії, які: мають в обробітку від 5 га до 500 га у будь-якій області України (за винятком тимчасово окупованих територій); вирощують зернові або олійні культури; зареєстровані як юридичні особи або фізичні особи-підприємці, зокрема сімейні фермерські господарства; відповідають іншим умовам програми.

Через Державний аграрний реєстр надається допомога від Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) у межах двох програм.

- Програма підтримки з фінансуванням від Європейського Союзу, спрямована на надання інвестиційної грантової допомоги мікро- та малим сільськогосподарським виробникам, кооперативам та асоціаціям виробників географічних зазначень (ГЗ). У програмі могли взяти участь сільськогосподарські виробники з Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської та частково Чернівецької областей. Розмір грантової підтримки – від 1 тис. дол. США до 25 тис. дол. США.

- Програма з надання насіння ярих культур (пшениця, ячмінь, горох) для підтримки малих фермерів у прифронтових областях, а саме: у Сумській, Чернігівській, Донецькій, Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій, Миколаївській, Херсонській та Одеській областях. У програмі можуть взяти участь юридичні особи та фізичні особи-підприємці, які мають зареєстровані

сільськогосподарські угіддя площею від 10 га до 500 га. Обсяг наданої допомоги – 2 тонн насіння ярих культур на господарство на вибір, залежно від регіону.

Ще один важливий напрям діяльності ФАО – підтримка селянських домогосподарств у районах, що постраждали під час бойових дій. Навесні 2023 р. члени селянських домогосподарств на території кількох громад Харківщини отримали від ФАО насіннєву картоплю та насіння овочів з борщового набору. Загалом такою допомогою було охоплено 5 тис. родин, кожна з яких безкоштовно отримала по 50 кг картоплі та набори високоякісного насіння капусти, редьки, баклажанів, цибулі, буряка, помідорів тощо. Така допомога надавалася завдяки фінансовій підтримці Гуманітарного фонду для України, урядів Німеччини, Франції, Японії, а також Європейського Союзу. Також допомогу отримали і члени селянських домогосподарств, які вирощують птицю або свиней для власних потреб. Крім того, навесні 2023 р., за сприяння ФАО, понад 9 тис. родин у 13 громадах Харківської області, що постраждали від війни, отримали набори кормів для відгодівлі птиці й тварин. Зокрема, власникам селянських домогосподарств роздали понад 8 тис. наборів для відгодівлі курей та 2631 комплект для відгодівлі свиней. Також мешканці Дергачівської й Печенізької громад отримали 1100 курчат і, відповідно, стільки ж наборів спеціального корму для їх вигодовування. Також агропідприємства можуть скористатися Програмою фінансової допомоги для релокованого (або такого, що знаходиться в процесі релокації) через війну малого та середнього бізнесу. Програма доступна в Київській, Івано-Франківській, Львівській та Тернопільській областях для збереження та створення робочих місць для ВПО та населення, яке постраждало внаслідок бойових дій. Фінансова допомога (середній обсяг – 20 тис. дол. США) надається на придбання основних засобів. Умовою участі в зазначених програмах є інвестиція власних коштів до 50 % від суми фінансової допомоги.

З метою підвищення стійкості та ефективності фермерського бізнесу відкрився Центр розвитку фермерства «Врожай Перемоги», який працюватиме у 8 областях України (Івано-Франківській, Вінницькій, Тернопільській, Львівській, Рівненській, Хмельницькій, Чернівецькій та Черкаській). Центр запрацював у межах проєкту міжнародної співпраці ReACT4UA («Застосування та імплементація Угоди про асоціацію між ЄС та Україною у сфері торгівлі») за фінансування уряду Німеччини. Проєкт реалізується ГО «Буковинська агенція регіонального розвитку» у партнерстві з Всеукраїнською громадською організацією «Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України» та Громадською спілкою «Агенція місцевого економічного розвитку Яворівщини». Центр надає безкоштовні послуги, орієнтовані на потреби фермерів, інформує про інновації у рослинництві та допомагає посилювати спроможність фермерів адаптуватися до змін в агросекторі та нових потреб, змінювати свої бізнес-моделі, диверсифікувати виробництва та залучати фінансові ресурси для розвитку бізнесу.

Ужиті заходи зменшать негативні наслідки війни для агросектора, створять умови для збереження та відновлення його виробничого потенціалу. Подальша державна аграрна політика має спрямовуватися на підвищення стійкості аграрного сектора в умовах повномасштабної війни та повоєнного відновлення

2. Земельні ресурси і рівень їх використання в сільському господарстві

Україна володіє одними з найбільших земельних ресурсів у Європі, з особливо родючими чорноземами.

За даними Державної служби статистики України. земельна площа України на 01.01.2020 року складала 60350 тис. га, в тому числі сільськогосподарські угіддя - 41310,9 тис. га, з них ріллі 32757,3 тис.га (79,3 %), сіножаті - 2283,9 (5,5 %), пасовища - 5250,3 (12,7 %), перелоги - 166,7 (0,4 %), багаторічні насадження 852,7 (2,1 %).

Земельна реформа, яка була розпочата на початку 2000-х, і значні зміни в законодавстві, що були прийняті останніми роками, дозволили створити ринок землі та залучити приватні інвестиції в аграрний сектор.

На українському ринку сільськогосподарських земель існує законодавчо встановлена мінімальна ціна. Закон про запровадження ринку землі встановлює, що до 2030 року ціна купівлі-продажу не має бути нижчою за законодавчо встановлену нормативну грошову оцінку (НГО). НГО – це оцінка вартості земель України, що розраховується Державним земельним кадастром (Держгеокадастр) за методикою, встановленою Кабінетом Міністрів. Ця оцінка базується переважно на якості ґрунту та відрізняється за областями.

Повномасштабна війна вплинула на функціонування новоствореного українського ринку земель сільськогосподарського призначення. Протягом березня-квітня 2022 року ринок не діяв, оскільки влада обмежила доступ до бази даних про право власності на землю. У травні 2022 року український уряд видав воєнне положення про реєстр власності на землю, і ринок землі поволі запрацював. У 2021 році місячний обсяг операцій становив близько 10 000 угод на місяць. Через війну ця кількість зменшилася вдвічі.

Сьогодні характерною рисою українського ринку земель сільськогосподарського призначення є законодавчо встановлена мінімальна ціна, тобто у випадку коли ринкова ціна близька до мінімальної, землевласники не можуть надалі знижувати свої ціни, щоб знайти покупців..

Інвестори, які все-таки вирішили щось придбати, віддають перевагу угодам меншого розміру порівняно з довоєнним рівнем: до війни середній розмір угоди становив 2,5 га, а з початком війни зменшився приблизно до 2 га.

Сільське господарство та ринок сільськогосподарських земель України: вплив війни

За 2 роки існування ринку землі в Україні середньозважена ціна 1 га земель для товарного сільськогосподарського виробництва становила 35,2 тис. грн. За цей період було здійснено 37 783 операцій купівлі-продажу земельних ділянок загальною площею 110 499 га. За 2023 рік найбільше земельних договорів було укладено в Хмельницькій області – 1623 та Вінницькій області – 1341, а за об'ємом найбільше проданих земель в Дніпропетровській області – 5940 га та Полтавській області – 3912 га.

З 1 січня 2024 року почався другий етап ринку землі. Землю тепер можуть купувати не лише фізичні особи, а й компанії, а ліміт землі "в одні руки" зріс із 100 га у сто разів – до 10 тис га.

Проблема ефективного використання земель залишається актуальною. Незважаючи на високий потенціал, значна частина аграрних земель використовується неефективно або знаходиться у стані занедбаності.

Рівень розорювання земель в державі сягає в середньому 54 відсотки, а у деяких областях - 70 відсотків і більше.

Надмірне розширення площі ріллі за рахунок схилівих земель призвело до порушення екологічно збалансованого співвідношення земельних угідь: ріллі, природних кормових угідь, лісів та водойм, що негативно позначилося на стійкості

агроландшафтів і спричинило значну техногенну ураженість екосфери. Внаслідок цього земельні ресурси прискореними темпами деградують, забруднюються та виснажуються, і при цьому не виробляється достатня кількість продовольства навіть для нинішнього покоління, ставляться під загрозу потреби майбутніх поколінь. Особливо загрозливою є прогресуюча деградація та спад родючості ґрунтів-основи біосфери і сільськогосподарського виробництва. Щорічні збитки від основних видів ґрунтової деградації становлять близько 40-50 млрд. гривень, у тому числі за рахунок незбалансованих втрат гумусу і поживних речовин - 23-28 млрд. гривень; від недобору продукції та втрат ґрунту через ерозію - 17-22 млрд. гривень. За рівнем кислотності, засоленості, солонцюватості, переущільнення, забруднення частина земельних ресурсів перебуває у передкризовому, а подекуди у кризовому стані з тенденцією до погіршення.

Ключовим прогностичним показником розв'язання зазначеної проблеми є зниження рівня розораності території країни до 44 відсотків шляхом вилучення орнонепридатних (деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених) земель, площа яких, за експертними оцінками, перевищує 6,5 млн. гектарів, з інтенсивного обробітку. Для порівняння - у Франції розорано 36 відсотків угідь, Англії - 18,5, у США - 20 відсотків.

З метою реалізації державної політики України щодо забезпечення сталого розвитку землекористування, створення екологічно безпечних умов проживання населення і провадження господарської діяльності, захисту земель від виснаження, деградації та забруднення, відтворення та підвищення родючості ґрунтів, збереження функцій ґрунтового покриву, збереження ландшафтного і біологічного різноманіття в умовах ринкового середовища та з урахуванням глобальної зміни клімату Уряд схвалив Концепцію Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель. (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 січня 2022 р. № 70-р).

З метою покращення управління земельними ресурсами, включаючи землепокращення та заходи проти ерозії, може значно підвищити продуктивність сектору.

3. Структура сільськогосподарських підприємств

Структура сільськогосподарських підприємств в Україні варіюється від малих фермерських господарств до великих агроіндустріальних холдингів, які впроваджують передові технології та практики. Розвиток корпоративного сектору привів до зростання масштабів виробництва та підвищення його ефективності.

Аграрну продукцію в Україні виробляють понад 50 тис сільськогосподарських підприємств.

Агробізнес (близько 15 600 сільськогосподарських компаній) контролюють 53,9% (або 18 млн га) орних земель орендуючи землю у сільського населення і забезпечує 54,5% валового внутрішнього сільськогосподарського виробництва України, головним чином спеціалізуючись на виробництві зернових та олійних культур на експорт.

Іншу частку, 46,1% сільськогосподарської продукції, забезпечують різноманітні малі і середні сімейні фермерські господарства і особисті селянські господарства, які обробляють 45,5% землі. Фермерські та особисті селянські господарства разом виробляють 95% картоплі, 85% овочів, 80% фруктів і ягід, близько 75% молока і більше 35% м'яса

(За даними Інституту економіки та прогнозування Національної академії наук України, зареєстровано 31 800 фермерських господарств та 3,9 млн особистих селянських господарств).

У 2022 році кількість діючих підприємств у галузі сільського, лісового та рибного господарства зменшилася з 51,8 тис. до 35,6 тис, тобто майже на третину (-31,4 %). Для галузі це найбільше зниження з 2012 року, яке водночас перевищує відповідний показник по економіці в цілому (-29,6 %). Кількість фізичних осіб-підприємців у галузі скоротилася значно менше – на 11,3 %.

Залежно від розмірів найбільше – на 26,1 % – скоротилася кількість діючих суб'єктів мікропідприємництва у сільському, лісовому та рибному господарстві, найменше – на 11,3 % – фізичних осіб-суб'єктів малого підприємництва та мікропідприємництва.

Кількість середніх підприємств у галузі зменшилася за 2022 рік на 19,5 %, великих (понад 250 працівників та річний дохід, еквівалентний 50 млн. євро) – на 20,4 %, малого підприємництва (до 50 працівників та дохід до 10 млн. євро) – на 31,8 %, мікропідприємств (до 10 працівників та дохід до 2 млн. євро) – на 34,5 відсотка.

За перший рік війни кількість діючих сільськогосподарських підприємств зменшилася майже на третину за даними Інституту аграрної економіки.

Кількість статистично активних фермерських господарств становить 32 452, з яких 28 788, за даними Держстату, мають в обробітку 4,7 млн га угідь. Проте, багато малих та середніх виробників стикаються з проблемами доступу до ресурсів, технологій та ринків.

Сталий розвиток аграрного сектору вимагає балансу між розвитком великих підприємств, підтримкою малого та середнього агробізнесу, з метою забезпечення соціальної та економічної стабільності в сільських районах.

4. Трудові ресурси сільського господарства

Трудові ресурси сільського господарства України зазнали значних змін за останні десятиліття, зі зменшенням чисельності зайнятих у цій сфері та старінням населення.

За даними Держкомстату станом на 01.01.2021 кількість найманих працівників в сільському, лісовому та рибному господарствах становила 502,9 тис. осіб, або 8 відсотків від загальної кількості найманих працівників за видами економічної діяльності в Україні і зменшилася порівняно з 2020 р. на 3,6 тис. осіб.

До 2021 року сектор сільського господарства забезпечував 17% внутрішньої зайнятості населення України.

Продуктивність праці залишається відносно низькою порівняно з країнами Європейського Союзу, що частково пояснюється застарілим обладнанням та техніками ведення господарства.

Аналіз динаміки продуктивності праці на одного зайнятого в сільському господарстві України показав позитивні результати. Зростання показника в галузі протягом останніх 5 років становить 48,81%, у тому числі в рослинництві – 44,61%, у тваринництві – 61,78%. Проте досягнутий рівень не відповідає ні наявним природним та матеріально-технічним ресурсам, ні сучасним вимогам. Рівень продуктивності праці в Україні є меншим порівняно з Німеччиною в 3 рази, Францією – в 4, Великою Британією – 4,5, Канадою – 5,7, США – 8,5, Чехословаччиною – 1,6, Угорщиною – в 1,8 рази

За даними Держкомстату продуктивність праці в сільському господарстві України в 2021 році становила 18,6 тис. доларів США на одного зайнятого і зросла порівняно з попереднім роком на 6,4 тис. дол. США.

Згідно з першими попередніми даними за 2023 рік з економічних рахунків у сільському господарстві (ЕАА), індекс продуктивності праці в сільському господарстві в ЄС, за оцінками, знизився порівняно з минулим роком на 6,6% після зростання в період з 2019 по 2022 рік.

У розрізі країн продуктивність праці в сільському господарстві у 2023 році найбільше зросла порівняно з 2015 роком у: Німеччині (+71,1%), Болгарії (62,1%), Польщі (+50,0%), Хорватії (+47,6%) та Угорщині (+42,7%).

Зайнятість у секторі часто асоціюється з сезонною роботою, що не забезпечує стабільного доходу. З цієї причини багато молоді виїжджає у пошуках кращих можливостей, що призводить до "витоку мізків" і втрати потенціалу для місцевих громад.

За даними Державної міграційної служби за 2021-2023 роки видано паспортів громадянина України для виїзду за кордон (у т.ч. МЗС) 7724856 осіб, в тому числі оформили документи для виїзду за кордон на постійне місце проживання 11685 осіб, повернулося в Україну 3077 осіб.

5. Розвиток сільських територій

Розвиток сільських територій в Україні включає покращення інфраструктури, доступу до освіти та медичних послуг. Це важливо для підвищення якості життя в сільській місцевості та зменшення міграції до міст.

За даними офіційного веб-порталу Верховної Ради України станом на 01 січня 2022 року кількість сільських населених пунктів становило 28 369 одиниць. За даними Державної служби статистики станом на 01 січня 2021 року чисельність сільського населення становила 12 628,8 тис. осіб (без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополя). Серед 1720 територіальних громад налічується 870 сільських і 467 селищних, а в складі деяких міських територіальних громад переважає сільське населення.

Держава та міжнародні організації ініціюють численні програми для підтримки сільськогосподарських ініціатив, спрямовані на залучення молоді та стимулювання малого бізнесу. Такі заходи допомагають відновити сільську економіку та сприяють зростанню місцевих громад.

З метою створення необхідних організаційних, правових та фінансових передумов для сільського розвитку розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 р. № 995-р схвалено [Концепцію розвитку сільських територій строком до 2025 року](#). В 2017 році Уряд затвердив [план заходів з її реалізації](#) (розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 липня 2017 р. № 489-р).

За інформацією Міністерства аграрної політики та продовольства про виконання Плану заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій у 2023 році станом на 01 січня 2024 року чисельність індивідуальних сільських забудовників, які подали заяви на отримання пільгових кредитів на будівництво (реконструкцію), придбання індивідуальних житлових будинків та підключення до існуючих комунікацій, складає 26 928 осіб.

У звітному періоді індивідуальним сільським забудовникам:

- надано 156 пільгових кредитів, що менше від запланованого обсягу;
- введено в експлуатацію житлові будинки загальною площею 6,9 тис. м² ;

- кількість житлових будинків, які підключені до існуючих комунікацій, становить усього 29 одиниць, що менше запланованого у зв'язку із воєнним станом, високими тарифами на опалення природним газом.

За інформацією Національної академії аграрних наук України у 2023 році на медичне обслуговування із місцевих бюджетів було спрямовано 28,1 млрд грн, що на 10 % менше, ніж у 2022 році, у тому числі на лікарні загального профілю – 9,4 млрд грн, центри первинної медико-санітарної допомоги (ЦПМСД) – 2,9 млрд грн, спеціалізовані 4 лікарні – 2,7 млрд грн, будинки дитини – 1,0 млрд грн, на екстрену медичну допомогу 0,4 млрд грн. У 2023 році видатки бюджетів територіальних громад на охорону здоров'я становили 13,6 млрд грн (або 48,4%). При цьому, видатки на одного жителя у селищних територіальних громадах становили 307,73 грн (у 2022 році – 334,72 грн), у сільських територіальних громадах – 223,78 грн (у 2022 році – 217,54 грн).

Розвиток фізичної культури та спорту серед сільського населення забезпечували обласні представництва громадської організації «Всеукраїнське фізкультурно-спортивне товариство «Колос». Упродовж року місцевими осередками товариства проведено 2 112 заходів, до занять руховою активністю залучено 235 тисяч учасників. Територіальними (обласними) організаціями ГО «ВФСТ «Колос» проведено 589 фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходів, до занять руховою активністю залучено 62 078 мешканців територіальних громад. Вихованці ЦШВСМ «Колос» упродовж 2023 року на міжнародних змаганнях здобули 1 золоту, 2 срібні та 4 бронзові медалі, на чемпіонатах і кубках України – 35 золотих, 29 срібних та 36 бронзових медалей.

До повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну централізованим водопостачанням забезпечено 90 % селищ міського типу та 30 % сільських населених пунктів, 69 % населення мали доступ до систем централізованого водопостачання, а 48 % - до систем централізованого водовідведення.

Відповідно до Закону України «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення» в областях затверджені регіональні програми «Питна вода» та місцеві програми (заходи) щодо забезпечення населення якісною питною водою в достатній кількості, підвищення якості послуг з централізованого водопостачання та водовідведення і розвитку систем централізованого водопостачання та централізованого водовідведення населених пунктів. Проте, у зв'язку із запровадженням воєнного стану, фінансування заходів зазначеної програми із обласних бюджетів у 2023 році майже не здійснювалося.

6. Екологізація ситуації у зонах інтенсивного сільського господарства

Інтенсивне сільське господарство є найпоширенішою практикою управління полями та основним джерелом харчових продуктів на нашій планеті. До інтенсивної форми ведення сільського господарства належать агротехніки отримання високих урожаїв внаслідок активного (а іноді навіть виснажливого) обробітку ґрунту та суттєвих витрат фінансових та природних ресурсів. Основними перевагами такого підходу є великі обсяги виробництва за прийнятними цінами.

Водночас інтенсивне ведення сільського господарства передбачає широке застосування хімікатів, що становить загрозу як для природи, так і для організму людини. У зв'язку з цим, практику інтенсивного землеробства потрібно впроваджувати шляхом ретельного планування польових робіт та управління ризиками.

Екологізація агробізнесу в Україні стає все більш актуальною темою. Проблеми, такі як високий рівень використання пестицидів, забруднення водних ресурсів та втрата біорізноманіття, вимагають негайного втручання.

Норми щодо екологізації виробництва прописані у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища», зокрема у статті 3 зазначено, що до основних принципів охорони навколишнього природного середовища належить – екологізація матеріального виробництва на основі комплексності рішень у питаннях охорони навколишнього природного середовища, використання та відтворення відновлюваних природних ресурсів, широкого впровадження новітніх технологій.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2021 року № 443-р затверджений Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року

В останні роки почали впроваджуватися практики сталого розвитку, включаючи органічне землеробство та використання альтернативних джерел енергії.

Україна входить до ТОП-10 європейських країн за темпами збільшення органічних земель.

Станом на 2020 рік під органічним виробництвом у нашій країні було зайнято 462 тис. га. Це приблизно 1% від земель сільськогосподарського призначення.

В середньому країни ЄС мають 8,1% органічних земель, з найбільшою часткою в Австрії (26%), Естонії (22%) та Швеції (20%). Серед лідерів за розмірами площі — Іспанія (2,4 млн га), Франція (2,2 млн га), Італія (2 млн га), Німеччина (1,6 млн га).

Навесні 2021 року Кабінет Міністрів України затвердив [Національну економічну стратегію до 2030 р.](#), в якій встановив ціль збільшення площі сільськогосподарських угідь України під органічне виробництво. Планується, що до 2030 року площа землі, зайнятої під органічне виробництво, досягне 3% від загальної площі сільськогосподарських угідь України (або близько 1,3 млн. га). Ще одна мета Стратегії — до 2030 року збільшити експорт органічних продуктів до 1 млрд доларів США.

Аграрний сектор України є не тільки потенціальним споживачем альтернативних видів енергії, а також володіє значними можливостями, використання біоенергетичного потенціалу, яких дозволить принаймні частково замінити традиційні види енергії альтернативними як на національному, так і на місцевому рівнях споживання.

За даними Біоенергетичної асоціації України, у 2020 р. біомаса замістила близько 5,2 млрд м³ природного газу, а це приблизно 15 % від загального довоєнного споживання. Однак Україна недовикористовує цей потенціал. Так, за даними Енергетичного балансу України, у виробництві теплової енергії частка біопалива та відходів у 2020 р. не досягала 5%, тоді як у Швеції вона становить 60%, Австрії – 31%, Фінляндії – 27 %, Латвії – 15 відсотків. Наприклад нині у світі близько 64 % біоетанолу отримують із кукурудзи, а близько 77 % світового виробництва біодизелю базується на використанні рослинних олій (37 % олії ріпаку, 27 % – соєвої та 9 % пальмової олій), або відпрацьованих олій (21 %). Тобто ці види палива виробляють із сільськогосподарських культур, що становлять основну частку аграрного експорту України (зернові – 48 %, олійні культури – 23 відсотка).

Загалом економічно доцільний енергетичний потенціал біомаси в Україні становить близько 20–25 млн. тонн умовного палива/рік. Сьогодні найбільший енергетичний потенціал мають такі види біомаси, як сільськогосподарські залишки (первинні – утворені в полі в процесі збирання врожаю, вторинні – утворені на підприємствах при переробці врожаю, гній тварин) та енергетичні рослини (для отримання твердого біопалива та біогазу).

Останнім часом прийнято ряд Законів України та рішень Уряду щодо розвитку виробництва альтернативних видів палива в Україні.

Ці заходи спрямовані на мінімізацію впливу сільського господарства на довкілля та забезпечення довгострокової продуктивності земель.